

het zwin : land van de dood en land van

Het schooljaar 1923-24. Een groep studenten staat bovenop een duin, en schouwt naar het ijle vergezicht daar beneden, waar de verslibde bedding van het Zwin door een bres in de ruige zandheuvels wegkronkelt naar het moer daarachter. Het lied dat zij zongen is vergeten, en zij staren stil, aangegrepen door de beklemmende verlatenheid van dit gebied tussen land en zee, dat een schrille vogelkreet nog aangrijpender maakt.

Eén uit de hoop gaat met jonge, klare stem aan het voordragen — het is de aanhef van Verriests profetisch gedicht: „Eens heb ik in het zand gestaan, alleene, op een duin dat de zee sinds eeuwen verlaten had...” De woorden zijn uit 't hart gegrepen: al deze jonge Blauwvoeten voelen het aan: dit is méér dan een schilderachtig hoekje, het hele landschap is een zinnebeeld van wat ons volk was, en wat het thans is: „geen zee meer, zand...”.

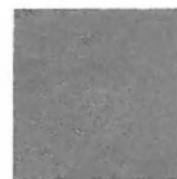
Voor mij persoonlijk was het een openbaring. En van deze dag af, liet het Zwin met zijn tragisch noodlot mij niet meer los. Wat ik hier aan de grenspaal zelf van ons land had ontdekt, en verder in allerlei kronieken zou uitpluizen, was een leidraad voor mijn leven. Want „eens toch was het anders”... Aan het einde

van een brede zeearm, een geschenk van het grillige water, lag de haven die ons een vooraanstaande plaats gaf onder de volkeren. Guillaume le Breton had hen in 1213 gezien, de rijzige kerels, kennelijk van Friese afstamming, die onze zeeschepen bemanden. En op de kaaien had hij de ladingen bewonderd die hem met verbazing vervulden: schatten aangebracht uit Oost en West: goud en zilver in staven, zijden stoffen uit het verre China, kostbare pelterijen uit Hongarije. Door dezelfde bres in de duinen waar wij, scholieren, hadden gestaan, voeren eenmaal koggen uit de Oostzee aan, karvelen en Venetiaanse galeien. Het 'Zeerecht van den Dam', een aanpassing van het Middellandse zee-recht, zou de scheepvaart in alle havens van het Noorden regeren. Brugge zelf werd de eerste haven van Europa, die op een sluis met sas kon bogen.

Het is de tijd van de Hansa van Brugge of Londense Hansa, twee eeuwen ouder dan de Duitse Hansa, waarvan alleen een Bruggeling de 'graaf' mocht zijn. En het woord Hansa, dat in die tijd zoveel als Gild betekent, roept herinneringen op die zo ver in de geschiedenis teruggaan als op het Angelsaksisch epos Beowulf, met een inhoud die heel wat dieper ligt dan handeldrijven zonder meer.

Doch reeds verzandt de havengeul. Jaar na jaar verdringt het land de heilbrengende wateren, en een voor een verrijzen aan het Zwin de nieuwe havens die echter op hun beurt gedoemd zijn tot verdwijnen: Damme, Monnikenrede, Mude, Sluis... Alle worden door akkers en weiden ingepalmd. Maar in Brugge gaan de schatkisten open: in hun diep-stille werkplaats scheppen de schilders onsterfelijke kleurensymfonieën. Het gaat als een gulden avondzon, rood en vurig onder.

En dan: „geen zee meer, zand”... In het vergezicht staan de stille, heldhaftige getuigen, de afgeknotte torens van verweerde steen, die 's nachts met de rode gloed van hun vuren de weg wezen naar de wereldhaven aan het Zwin. Hier en daar in het landschap vindt men nog de reuzige bermten tussen dewelke het water eenmaal stroomde, of zoals bij het eenzame Hoecke, de slijkerige gracht met barmhartig riet begroeid, die U het gevoel geeft te staan bij het graf van een geliefde.

Maar de prooi die de verdrongen zee had verzwolgen werd nooit meer losgelaten. In het Gruuthusehuis hangt een oude kaart van het Zwin, met de plaatsnamen van dit zee=dooraderd gewest, die op zichzelf een poëem zijn en een wordingsverhaal. En in zee, voor immer verdrongen, dragen nog de zandbanken de namen van plaatsen eertijds door mensen bewoond: 'Paardenmarkt', 'Braakland', die zoals in zekere legenden, nu op de zeebodem liggen, en hun geheim niet meer prijsgeven.

Tussen land en zee ligt nu de dijk, die prozaïsch weg, de Internationale wordt genoemd. Zee en land zijn voor goed gescheiden. En telkens weer overweldigt het de wandelaar als een weergaloos wonder: aan de ene kant dat weidse land met de onafzienbare kim voor zich te zien opengaan, voor al dan des zomers, als het vergezicht deint van de korenvelden — en aan de andere kant, de kant van de zee, het moer te ontdekken, met de bres in de duinenwal waar de vloed nog altijd terugkeert, het duin aanvreet en verzwelgt, en dan weer wegebt over het wad. En dit gezicht roept een ruimer achtergrond op dan een stuk volksgeschiedenis.

Dit steigerend water, dit stortend duin, het hele einderwijde moer, het geeft een beeld van de wording zelf van dit gebied in de voortijd, toen, zoals in het schepingsverhaal, water en land nog niet waren gescheiden. Steeds weer keert de vloed terug, de nooit=volvochten tweestrijd opnieuw aanbindend. Het water, altijd bewogen en op zwerftocht, nu eens uitgewoed en kalm, dan weer tot bezetenheid opgezweept, is het oorspronkelijk beginsel van alle leven; het is de verte met de bestendige verlokking naar haar overzijde, haard van duistere machten die de mens buiten zichzelf kunnen verheffen, maar die hem tot zegen of ondergang kunnen worden al naar gelang van hun stemming. En deze mens, de zee schiep hem naar haar beeld en gelijkenis. De zeeman heeft niet het berustend vertrouwen van de boer, hij is rusteloos van aard, wars van kleinheid en berekening, onwennig in het leven van elke dag, in een geordend bestaan.

Hier staat men dicht bij het onbegrijpelijke wezen der dingen. Zeker, het Zwin zoals het zich aan de zomerse verlofganger voordoet, met zijn lamsoor, dat de hele vlakke purper kleurt, is ongemeen schilderachtig; maar zovelen zien van het Zwin niets anders dan die schilder-

achtigheid, en geraken nooit eens zo ver als het in- en uitstromende water... Men moet het Zwin zien bij zwaar weer, als de luchten vaal uit de zee opdoemen, als de vloed toornig steigerend de oude zeearm komt binnengestuwd, hele brokken duin wegbeukend, en het gebarsten slijk van het moer overstroomt tot aan de dijk toe. Dan rukt dat beeld U mee naar verre tijden, toen dit gewest nog geen geschiedenis had, toen het door de eerste vermete bewoners, onze voorzaten, nog diende gemaakt, en tegen het onstuimig geweld van het water beveiligd.

En is het ten slotte niet het beeld van de mens zelf, met zijn verlangen naar beveiliging en de weldoende liefde van het gezin, het opgenomen zijn in een gemeenschap, maar die dan plots overrompeld wordt door dat andere verlangen, de drang om al deze knellende banden met een bevrijdend gebaar te breken, een ander bestaan aan te gaan, elders te zijn, een geheel andere te zijn. méér te zijn?... Het doet goed op deze dijk te staan, een mens zoals dit land dat aan de zee ligt, met haar verheffende verte aan zijn zoom, maar behoed en gevrijwaard door deze groene dam. Men keert er nooit vandaan zonder een gevoel van dankbaarheid, zonder door de zee verkwikt en gelouterd te zijn — doch ook nooit zonder gesterkt te zijn door dit ingetogen land met zijn strenge, tot inkeer stemmende verte, met zijn vruchtbare, geduldig bewerkte aarde.

Ja, het doet goed op deze dam te staan. Hier beter dan op gelijk welke andere plaats van de kust, die, als gevolg van het toeristisch verkeer, nog zelden tot werkelijke inkeer stemt. Te midden van luidruchtige jongelui, met hun transistors en ronkende sportwagens, of tussen linnen windschermen waar meer=dan=halfnaakte mensen zich laten roosteren, zonder het water te bezien, moet men niet naar de zee gaan zoeken. Aan het Zwin, die laatste ongerepte strook, kan men nog de branding horen zoals zij eeuwen geleden ruiste, diep en tijdeloos, de mens bevrijdend uit een jachtig en ontzenuwend bestaan, dat hem om den brode wordt opgedrongen. Hier vindt hij zijn ziel terug: dat gedeelte van zijn wezen dat honger heeft naar een overzijde, naar verten die hem boven de tijd verheffen.

Zo gaat er een kracht van dit dode land uit, en het treft

Tony de Vaere :
Uitmonding van het Zwin,
hedendaagse toestand.

dat in het hart daarvan, te Damme, de volksverbeelding de geboorteplaats van Tijl Uilenspiegel ging zoeken, de olijke optimist die zulk een macht over het leven had, dat hij zelfs met een kwinkslag uit het pas gesloten graf weer zou opstaan. Er valt op deze onbehouwen vrij-schutter heel wat te zeggen, en Albert Westerlinck heeft De Costers Tijl onlangs met een hartstochtelijk pleidooi ongenadig voor de vierschaar gedaagd. Maar Tijl ontglipt aan alle kritiek, en gaat thans triomfantelijk zijn gang... in de Sovjet-Unie! En het kan trouwens niet geloofchend, dat de zoon van Claes ten onzent, menigeen een kloek Vlaams hart onder de riem heeft gestoken, o. m. aan de IJzer.

Het Zwin blijft ook tot jongere generaties spreken. In het hart zelf van dit ingesluimerde land, in het legendarische klooster van Willem van Saeftinge, Ter Doest, werkt de zoon van een grootboer uit de streek, L. Dendooven, om er eeuwenoud braakland te ontginnen, maar nu met de pen. Zijn *Heer Torfinn* bracht al wie het Noorden liefheeft een verrassing en een vreugde. Hier herleeft, in een zakelijke heldere taal die de lezer rechtstreeks bij de handeling betreft, het oude Ter Doest, dat in dit verhaal tegen een ruime scandinavische achtergrond wordt afgebeeld.

Legendarisch is alles aan dit land, dat aldus een ideaal kader voor legende vormt. Er dienen alleen mannen te komen, die tot in de geestelijke kern der dingen kunnen dringen, en schouwen met de ogen van het kind.

Het Zwin vond een dergelijk man in Marcel van de Velde, die zijn legenden in doorzichtige en beeldende taal weet te verwoorden. Er zijn weinig plaatsen die deze moderne menestreel niet bezocht: Damme, Blankenberge, Kadzand, St. Anna-ter-Muiden, Sluis, en over Vere trok hij verder het Noorden in. Jammer dat dit alles over tijdschriften en sprookjesbundels verspreid ligt.

Stof leverde het Zwin insgelijks tot Setola's *Dijker van Ter Muiden*, werk waarop ik evenwel de hand niet kon leggen; en als grensgebied tussen Belgisch- en Zeeuws-Vlaanderen, kon het Zwin ook niet anders dan Nederlandse auteurs boeien. Eekhoudt, bij voorbeeld, en dicht-ter bij ons Emiel Buysse, van wie ik proza las, in de streektaal gesteld, wat dit werk geheel in onze eigen Vlaamse levenskring brengt. Met een verwijzing naar mijn eigen werk, waar het Zwin herhaaldelijk herleeft, moet ik dit al te onvolledig overzicht besluiten — als gevolg van een misverstand, werd ik eerst laat — te laat dus — aangeschreven.

Ik wil evenwel niet eindigen, zonder (om in de stijl van de tijd en van de streek te blijven) een paar saluutschoten te lossen ter ere van de overheden en zakenlieden, die dit paradijs van dichters, menestrelen en dromers allerhande, ongerept hebben bewaard. Door hun bezorgd gebaar, bleef dit land van de dood een land van leven.

F. VERCNOCKE